Liviu Groza

ASPECTE ALE MODERNIZĂRII FRAZEOLOGIEI ROMÂNEŞTI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Secolul al XIX-lea a fost decisiv nu numai pentru modernizarea lexicului, ci şi a frazeologiei limbii române, un rol major avându-l influenţa franceză. Dincolo de împrejurările istorice, politice, sociale şi culturale favorabile modernizării întregii societăţi, este necesar să fie cercetaţi şi factorii lingvistici care au determinat acest proces. De obicei este invocat contactul lingvistic direct, conviețuirea populațiilor, sau indirect, influența culturală, cu precădere a operelor literare traduse în limba receptoare.

Până la sfârşitul secolului al XVIII-lea franceza nu a exercitat asupra românei o influenţă fundamentală. Într-o primă fază, contactul cu limba franceză a fost realizat de legăturile pe care românii le-au avut cu francofoni imitatori şi susţinători ai culturii şi ai civilizaţiei franceze, grecii fanarioţi şi aristocraţii ruşi. Astfel, din cele 238 de cuvinte provenite din limbile romanice în limba română veche, 196 sunt din italiană şi doar 41 sunt din franceză (DÎLRV: 9).

Schimbarea a început să se producă cu precădere în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când au existat condiţiile favorabile deschiderii ţărilor române către Apus. Deşi ideea latinităţii poporului român a fost întotdeauna legată de Roma şi de Columna lui Traian, franceza, şi nu italiana a contribuit în mod covârşitor la modernizarea limbii române, inclusiv a frazeologiei. Fenomenul se poate explica printr-o conjunctură favorabilă: nevoia de deschidere şi de emancipare a românilor a coincis în mod fericit cu nevoia de expansiune culturală, lingvistică şi politică a Franţei aflată din punctul de vedere al prestigiului pe primul loc în Europa vremii. Cele trei valuri de emigranţi francezi, identificate de Pompiliu Eliade, secretarii şi medicii particulari ai domnitorilor, refugiaţii din motive politice şi institutorii (Eliade 2000: 126) au adus, pe rând, jocurile de societate, idei politice îndrăzneţe (egalitatea socială, libertatea naţională), modele de organizare a instituţiilor de învăţământ şi au sporit interesul românilor pentru cunoaşterea limbii franceze[1]. În aceste condiţii, franceza a jucat un rol multiplu în

[1] Epure 2015: 415–423, distinge, după a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai multe valuri de imigranți francezi în Țările Române: secretarii particulari ai domnilor fanarioți care aveau, într-un anumit fel, statut diplomatic (Jean Mille ou Millo, François Linchou, Jean-Louis Carra, le conte d'Hauterive etc.), preceptori care se ocupau cu educația fiilor unor boieri din Valahia și Moldova (Ledoulx, Montesquieu, Amoureux, Rubalet, l'abbé Geiger, l'abbée Hommel, frații Trécourt, Caddo de Lille, Clémaron, Lenoir Dubignon etc.), ofițeri din armata lui Napoleon I (Germont, Joseph Bagard, Vincent Perez, Philippe Pellier, Charles Baliff, André Chefneux, Mouton,

LR, LXVIII, nr. 2, p. 227–235, Bucureşti, 2019

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

evoluția limbii române din secolul al XIX-lea: a eliminat influența neogreacă, dar, în acelaşi timp, a barat calea curentului latinist şi a tendinței analogiste şi italienizante.

Pe lângă afinitățile de ordin lingvistic, mai trebuie luat în considerare şi felul în care vorbitorii unei limbi anume s-au raportat la influența franceză, acceptând sau respingând o serie de împrumuturi lexicale sau de calcuri. Astfel, croații, care consideră că primele contacte cu francezii datează de pe vremea lui Carol cel Mare, cu o scurtă ocupație franceză, între 1806 şi 1813, perioadă în care funcțiile publice au fost ocupate de francezi (Franolic 1975: 8–10), spre deosebire de sârbi sau de bulgari, au evitat unele împrumuturi directe din franceză sau din latină şi au păstrat cuvinte de origine slavă sau au calchiat unele compuse sau derivate din germană, acestea din urmă fiind în unele cazuri, la rândul lor, calcuri după franceză: cr. *tajnik*, cf. sb. *sekretar* din lat. *secretarius* sau fr. *secrétaire*; cr. *vyerovnik*, calchiat după germ. *Gälubiger*, cf. sb. *kreditor*, din lat *creditor*; cr. *okružnica*, calchiat după germ. *Rundschreiben*, cf. sb. *cirkular*, din fr. *circulaire*; *skladatelj*, cf. sb. *kompositor* din lat. *compositor* sau fr. *compositeur*; cr. *povijest* „știință care studiază dezvoltarea societății omeneşti în întreaga ei complexitate.”, cf. sb. *istorija*, din lat. *historia* sau fr. *histoire* (Unbegaun 1932: 24–25 *passim*). Unele cuvinte de origine franceză au pătruns în croată prin intermediul germanei vorbite în Austria sau al dialectelor germane din Italia de Nord: *boket, koradž, pliš, saten, buro, napa, bajuneta, bigot, biljet, bjonda, kompanjon, komplot, korset* (Franolic 1975: 63).

Şi în poloneză au pătruns numeroase împrumuturi din franceză, indirect însă, prin intermediul limbii germane sau italiene. Pol. *bagatela, busola, eskorta fossa, grota, kanalja, karafa, kurtyna, moda, pompa, rakieta* provin mai curând din italină decât din franceză, în timp ce *baraka, hala, lamp, peruka, ruta (cf. marszruta), szalupa* etc. au fost împrumutate din germană. De asemenea, *debata, domena, emalja*, *pikieta*, *tura* sunt percepute ca germanisme, iar *lista, loża, lupa, mina, rampa* au putut proveni din franceză, dar şi din germană sau din italiană (Morawski 1928: 190–193 *passim*).

Se pare că popoarele din Europa Centrală şi de Sud-Est au acceptat în mod diferit influența franceză directă sau indirectă. Croații, polonezii şi cehii, din cauza supremației Imperiului Austro-Ungar, au considerat că germana poate constitui o cale de comunicare lingvistică eficientă cu limba şi cultura franceză. Sârbii au fost foarte rezervați în a împrumuta masiv din franceză un vocabular neologic, iar maghiarii au avut în vedere mai mult latina decât franceza. Unbegaun (1932: 46–47) consideră că se poate vorbi de limbi care şi-au format lexicul literar în secolul al XIX-lea în aceleaşi condiții, însă în mod diferit, unele (croata, slovena, ceha şi soraba) folosind calcul lexical, altele (poloneza, rusa şi bulgara), împrumutul lexical.

Devivier, Quinez, Raymond, Jordan), profesori care au organizat internate după modele din Franța sau care au predat franceza în şcoli româneşti (Victor Cuénim-Four, Jean Dubert, Louis Vandamme, Jacques Caillol etc.).

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

Limbile română şi bulgară, deşi diferite ca origine şi structură, au recurs la împrumuturi masive direct din franceză pentru formarea lexicului literar neologic. De exemplu, lexicul referitor la transporturi, modă, presă sau teatru este aproximativ similar în cele două limbi, cuprinzând cuvinte împrumutate direct din franceză pe cale orală sau scrisă:

rom. *şosea*, bg. *šose*, rom. *trotuar*, bg. *trotoar*, rom. *cantonier*, bg. *kantonér*, rom. *conductor*, bg. *konduktor*, rom. *locomotivă*, bg. *lokomotiv*, rom. *maşinist*, bg. *mašiníst*, rom. *furgon*, bg. *furgón*, rom. *semafor*, bg. *semafor*, rom. *vagon*, bg. *vagón*, rom. *tren*, bg. *tren*, rom. *gară*, bg. *gara*, rom. *bilet*, bg. *bilet*, rom. *depou*, bg. *depo*, rom. *platformă*, bg. *platforma*, rom. *controlor*, bg. *kontroljor*, rom. *camion*, bg. *kamión*, rom. *taxi*, bg. *taksi*, rom. *limuzină*, bg. *limozina*, rom. *garaj*, bg. *garáž*, rom. *şasiu*, bg. *sasi*, rom. *caroserie*, bg. *karoserija*, rom. *volan*, bg. *volán*, rom. *ambreiaj*, bg. *ambrejáž*, rom. *supapă*, bg. *supáp*, rom. *şofer*, bg. *šofjór* etc.; rom. *modă*, bg. *móda*, rom. *pantaloni*, bg. *pantalóni*, rom. *jiletcă*, bg. *zilét(ka)t*, rom. *caschetă*, bg. *kaskét*, rom. *manta*, bg. *manta*, rom. *palton*, bg. *palto*, rom. *pelerină*, bg. *pelerina*, rom. *pardesiu*, bg. *pardesjú*, rom. *corsaj*, bg. *korsáž*, rom. *bluză*, bg. *blůza*, etc.; rom. *jurnalist*, bg. *žurnalisti*, rom. *jurnal*, bg. *žurnál*, rom. *redactor*, bg. *redaktor*, rom. *foileton*, bg. *fejletón* etc.; rom. *actor*, bg. *aktjôr*, rom. *actriță*, bg. *aktrísa*, rom. *sufleor*, bg. *suflijór*, rom. *culise*, bg. *kulisa*, rom. *lojă*, bg. *lóža*, rom. *parter*, bg. *parter*, rom. *debut*, bg. *debjút*, rom. *rol* (înv. *rolă*), bg. *rólja* etc. (Vankov 1967: 114–123).

În modernizarea frazeologiei un rol important a avut nu numai numărul mare de neologisme de proveniență franceză, care adoptate şi adaptate în română au putut fi utilizate în calcuri frazeologice totale sau parțiale, ci şi capacitatea limbii române de a imita cu fidelitate modelele frazeologice franțuzeşti. Româna a putut realiza calcuri totale sau parțiale perfecte după frazeologisme din franceză, în timp ce bulgara a putut face cu precădere calcuri imperfecte, uneori doar adaptări, care nu respectă topica tiparelor frazeologice din limba donatore. Pot fi comparate în acest sens: rom. *culoare locală*, bg. *méstna bagra* sau *mésten kolor* după fr. *couleur locale*; *cântec de lebădă*, bg. *lébedova pésen* după fr. *chant du cygne*; rom. *corp diplomatic*, bg. *diplomaticesko tjalo*, după fr. *corps diplomatique*; rom. *telegrafie fără fir*, bg. *bezžhichna telegrafiya*, după fr. *télégraphie sans fil*; rom. *frână cu aer*, bg. *vazdušna spirачka* după fr. *frein à air* etc. (Vankov 1937: 147).

În procesul de modernizare a frazeologiei româneşti din secolul al XIX-lea se pot deosebi câteva tendințe importante manifestate în mod diferit în lucrările lexicografice bilingve ale vremii, în traducerile operelor literare franțuzeşti şi în scrierile autorilor români.

Dicționarele bilingve franco-române din secolul al XIX-lea par să aibă o anumită preferință în a traduce construcțiile frazeologice din franceză cu echivalentele lor folosite în româna populară, chiar dacă unele neologisme existente în structura modelelor inițiale erau utilizate în română încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. De exemplu, *acord*, *contribuție*, *execuție*,

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

monedă, *secret* sunt atestate în română încă din secolul al XVIII-lea (DÎLVR, *passim*), dar în dicționarele bilingve de la începutul şi chiar de la sfârşitul secolului al XIX-lea se recurge la echivalarea frazeologismelor din franceză care conțin aceste cuvinte cu frazeologisme româneşti: fr. *tomber d'accord = a se învoi*; fr. *faire contribuer = a cislui* (fr. *contribution = cislă*); fr. *mettre à execution = a pune la cale*, *în lucrare*; fr. *monnaie courante = ban umblător*; fr. *en secret = în taină* (VVPR, *passim*).

Chiar dacă un cuvânt care constituie intrarea în dicționar este tradus cu un neologism, uneori cu un împrumut din franceză, în contextele date ca exemple se evită utilizarea cuvântului titlu însuşi: *(s')occuper = a (se) ocupa*, dar *ce meuble occupe trop de place = această mobilă cuprinde prea mult loc*; *occuper un logement = a şedea într-o odae*; *nos troupes occupèrent les hauteurs = trupele noastre au apucat*, *au cuprins înălțimile* (DNDR, s.v. *(s')occuper*).

În dicționarele bilingve franco-române care au apărut la începutul şi la sfârşitul secolului, dicționarul lui J. A. Vaillant din 1839, respectiv dicționarul lui Frédéric Damé din 1895, expresiile uzuale din franceză sunt traduse cu expresii româneşti caracteristice limbii populare:

VVPR s.v.: *tomber d'accord = a se învoi; mettre à exécution = a pune în lucrare; être privé = a fi jinduit*, *ahtiat; niveau de la mer = luciul mării; execution judiciaire = pedeapsă judecătorească; faire ses efforts = a se nevoi*, *a se sili*, *a se sârgui; être absent = a lipsi; être présent = a fi de față; monnaie courante = ban umblător; suivant toute apparence = după cum se vede; être de corvée = a fi de beilic; soldats d'élite = soldați aleşi*, *de ales; à la remorque = la edec; intervalle de temps = curgere de vreme; mettre en ordre = a orândui; prendre en considération = a băga în seamă*, *a lua în băgare de seamă; le libre arbitre = volnicie; amour propre = iubire de sine; au prix de... = pe lângă; tourner en dérision = a îngâna; c'est clair = vezi bine; à propos de... = pentru; passer la revue = a face muştru*, *şmotru; exercice militaire = exerciție*, *muştru* etc.

DNDR s.v.: *être d'accord = a se învoi; en apparence = pe semne; juger selon les apparences = a judeca un lucru pe dinafară*, *după părut; faire amende honnorable = a-şi mărturisi greşeala; donner l'alarme = a da de veste; une fausse alarme = spaimă de geaba; avoir l'air = pare; se donner des grandes aires = a face pe grozavul; faire une scène à quelqu'un = a trage cuiva o gură; faire acte de présence = a se arăta numai; parler en connaisance de cause = a vorbi pe ştiute; laisser le champ libre à la pensée = a lăsa gândul în voia sa; affaire classée = afacere părăsită*, *pusă la ciochină ; jouer cartes sur table = a juca*, *a vorbi*, *a lucra pe față ; faire cas de = a ține seama ; un cas de conscience = ar fi păcat* [*sic*]*; ce n'est pas le cas = nu se potriveşte; prendre en considération = a lua în seamă; une faute capitale = o greşeală foarte mare; passer une nuit blanche = a petrece o noapte fără a dormi; il m'a donné carte blanche = mi-a dat voie să fac cum m-o tăia capul; avec attention = cu băgare de seamă; les caprices de la mode = nestatornicia modei* etc.

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

Se pare că lucrările lexicografice bilingve din secolul al XIX-lea ignorau faptul că o serie de frazeologisme calchiate după franceză erau folosite deja de scriitorii români din perioada respectivă: *a cădea de acord*, *a fi privat de ceva*, *nivelul mării*, *execuţie judiciară*, *a face eforturi*, *a fi absent*, *a fi prezent*, *monedă curentă*, *după toate aparenţele*, *liberul arbitru*, *a pune în ordine*, *a face amendă onorabilă*, *a face o scenă cuiva*, *a face act de prezenţă*, *a vorbi în cunoştinţă de cauză*, *a da carte albă*, *a face caz de ceva*, *afacere clasată*, *a nu fi cazul*, *a lăsa câmp liber* (Stanciu-Istrate 2006: 208–278, *passim*).

Se poate observa totuşi că numele unor instituţii sau numele unor ocupaţii sunt glosate diferit în dicţionarele de la începutul şi de la sfârşitul secolului al XIX-lea când se recurge cu precădere la calcul frazeologic, şi nu la traducere:

VVPR (1839) s.v.: *agent de change = bancher*, *zaraf; Le Ministère des cultes = Logofeţia bisericească; Le Ministère des Affaires Etrangères = Postelnicia; Le Ministère de la Justice = Logofeţia Dreptăţii; Le Ministère de l'Intérieur = Ministerul din Lăuntru*, *Vornicia Mare* etc.

DNDR (1895) s.v.: *agent de change = agent de schimb; Le Ministère de l'Intérieur = Ministerul de Interne; Le Ministère de la Guerre = Ministerul de Război; Le Ministère des Cultes = Ministerul Cultelor; Le Ministère de la Justice = Ministerul Justiţiei* etc.

Dicţionarele bilingve franco-române din secolul al XIX-lea nu au reuşit să menţină în limba literară o serie de frazeologisme româneşti vechi sau populare. În timp ce în DNDR se recomanda pentru fr. *partie de plaisir* folosirea cuvântului *petrecere*, iar pentru fr. *être tête chaude*, rom. *are căldură la cap*, *e iute*, Caragiale folosea pe la 1900 expresiile *partidă de plăcere* („Fusese o partidă de plăcere improvizată a locotenentului". CARAGIALE, *Opere alese*: 172) şi *a fi un cap cald* („Eu cunosc fata – e un cap prea cald". CARAGIALE, *Opere alese*: 617).

Deşi se consideră că traducerile reprezintă poarta de intrare a împrumuturilor şi a calcurilor, inclusiv a celor frazeologice, impunerea acestora a fost în principal rezultatul activităţii scriitorilor români din secolul al XIX-lea care au oferit un anumit model de exprimare care imita limba franceză cu precădere în domeniul îmbinărilor de cuvinte. Traducerile din franceză făcute în această perioadă au oscilat între maniera arhaizantă folosită şi de dicţionare, evitând folosirea neologismelor de proveninţă franceză (fr. *il est juste > este cu dreptul;* fr. *il est facile > este (de) lesne;* fr. *il est difficile > este anevoie;* fr. *il est indispensable > este de nevoie;* fr. *il est utile > este folositoriu;* fr. *il est inutile > este în zadar;* fr. *il est nécessaire> este nevoie;* fr. *il est impossible > este cu neputinţă*; Goldiş-Polalelungi 1973: 282) şi traducerea literală a construcţiilor frazeologice din franceză (fr. *en effet > în efect;* fr. *un éclat de rire > o eclatare de râs;* fr. *bel air > aer frumos;* fr. *homme d'épée > om de spadă;* fr. *grandeur d'âme > mărimea de amă;* fr. *clin d'œil > clipă de ochi;* fr. *gouttes d'eau > gute de apă;* fr. *pommes de terre > pomuri de pământ;* fr. *état de génie > stare de geniu;* fr. *état de talent > stare de talent*. Goldiş-Polalelungi 1973: 226–239, *passim*).

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

Generațiile de scriitori din secolul al XIX-lea au pus bazele literaturii naționale şi au dirijat româna contemporană către împrumutul masiv din limbile latino-romanice. În frazeologie, majoritatea modelelor care s-au impus sunt de origine franceză, aspect semnalat încă din 1947 de Iorgu Iordan. O serie de expresii calchiate după franceză, de felul *cu arme şi bagaje* < fr. *avec armes et bagages*, *bază de plecare* < fr. *base de départ*, *a face un cap* < fr. *faire une tête*, *în tot cazul* < fr. *en tout cas*, *a face colțul unei străzi* < fr. *faire le coin de la rue*, *fără contest* < fr. *sans conteste*, *a face trotuarul* < fr. *faire le trottoir*, *a se face forte să ...*< fr. *se faire fort de...*, *altă pereche de mâneci* < fr. *c'est une autre paire de manches* etc. erau încă percepute la vremea respectivă ca simple traduceri spontane inadaptabile în limba română (Iordan 1947: 243-267, *passim*).

Acest fenomen a fost posibil grație bilingvismului franco-român care caracteriza societatea educată a vremii. Se poate constata tendința de a imita o serie de expresii frazeologice din franceză care au caracter idiomatic şi care nu au corespondente în română. Chiar dacă asemenea expresii sunt percepute ca galicisme, scriitorii români din secolul al XIX-lea nu ezită să le folosească având, se pare, convingerea că vor fi totuşi înțelese de alți vorbitori de română:

a se afla bine < fr. *se trouver* bien („După dejun, lumea se afla bine şi marea părea adormită". BOLINTINEANU, *Călătorii*, II: 340);

a fi cald de ceva < fr. *être chaud pour ...* („Pentru d. Blaremberg, d-nii Panu, Tache Giani, Petre Grădişteanu etc. sunt nedemni d-a figura în coaliția opoziției ca unii ce sunt încă calzi de contactul compromițător ce au avut cu regimul". CARAGIALE, *Restituiri*:152);

a face comic < fr. *faire comique* („Auzi colo ! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând". NEGRUZZI, *Păcatele tinereților*: 252);

a face foc < fr. *faire feu* („Atunci tunurile de la batel începură a face foc, după datina ce se observă în asemenea ocaziuni". BOLINTINEANU, *Călătorii*: 318);

a avea greşeală< fr. *avoir* tort („ – Ai mare greşeală, doamnă Gogoman, zise bătrâna Bărzoaie." BUJOREANU, *Mistere din Bucureşti*: 284);

a face rațiune < fr. *se faire une raison* („Eh ! dară făcui rațiune fără ospătar, căci avocații sunt cei ce asupresc pre văduvă şi orfan". CODRU DRĂGUŞANU, *Peregrinul transilvan*: 154);

a ridica scrupulele < fr. *lever les scrupules* („Trebui intervențiunea d-lui director al poştelor şi telegrafelor pentru a ridica scrupulele bănuitorului impiegat". CARAGIALE, *Restituiri*: 243).

Această tendință a fost continuată şi în secolul al XX-lea de o serie de scriitori români buni cunoscători ai limbii franceze, care doreau să se exprime în română imitând de o manieră mai mult sau mai puțin exactă modele frazeologice din franceză. Şi de această dată se face simțită conştiința că exprimarea este înțeleasă fără dificultăți de ceilalți vorbitori, chiar dacă este vorba de expresii idiomatice propriu-zise:

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

a avea un beguin pentru cineva < fr. *avoir un béguin pour quelqu'un* („I s-a tăiat capul […] fiindcă refuzase să-i facă plăcere prinţesei Salomeea care avea un beguin pentru dânsul". DAN, *Dintr-un jurnal de noapte*: 197);

a face bulete < fr. *faire de boulettes* („Dacă ai vreun imbecil de garson deprins a face bulete, schimbă-l". BASSARABESCU, *Pe drezină*: 99);

a-şi da o contenenţă < fr. *se donner une contenance* („Ca să-şi dea o contenenţă face un pas spre şemineu". MUŞATESCU, *Scrieri*, I: 281);

în friscă < fr. *en frisque* („Din această poemă în friscă, solemnă şi dinamică totodată, reies puterea de organizare şi viziunea lui Ion Vinea". CIOCULESCU, *Aspecte literare contemporane*: 28);

a face glisade < fr. *faire des glissades* („[…] civilii, muiaţi pe genunchi, fac glisade disproporţionate cu arabescuri de patinaj […]". BRĂESCU, *Toasturi cazone*: 90);

a face graţiozităţi < fr. *faire des gracieustés* („[...] Editura tot plăteşte tiparul şi s-au făcut graţiozităţi pentru alţii". CĂLINESCU, *Corespondenţa lui G. Călinescu cu Al. Rosetti*: 243);

un laps de timp < fr. *un laps de temps* („Desfacerea de aderenţe nepotrivite naturii sale, refractară fixităţii, ni se părea probabilă, după un laps de timp". CIOCULESCU, *Aspecte literare contemporane*: 282);

a face cuiva un tor(d) < fr. *faire du tort à quelqu'un* („Întâi ai făcut un tord gazetei." PETRESCU, *Calea Victoriei*: 117);

a face un cap < fr. *faire une tête* („Nu ştiu însă ce cap au făcut amândoi, unde se vor fi găsit, când au cetit, în după-amiaza aceea, gazeta lor proprie". PETRESCU, *Patul lui Procust*: 213);

a crăpa ochii < fr. *crever les yeux* („Comentariile celui mai talentat Polybe n-ar face decât să întunece – punându-se între el şi cititor adevărul acestor icoane, care 'crapă ochii' – cum zice francezul şi inima". BOGREA, *Sacra via*: 56);

a fura froniera < fr. *voler la frontière* („[...] la graniţa spre Elveţia a Germaniei hitleriste, trei iepuri încearcă să fure frontiera". BARANGA, *Jurnal de atelier*: 98);

a întoarce ceva în râs < cf. fr. *tourner quelque chose en ridicule* („Monoideismul lui se înverşunează însă împotriva lui Carp, căruia îi trece în revistă principiile conservatoare de origine engleză, ca să le întoarcă în râs". CIOCULESCU, *Viaţa lui Caragiale*: 196);

a face tapiserie < *fr. faire tapisserie* („ – Cum se poate, Neagule, la vârsta ta să faci tapiserie salonului, ca o fetiţă de la Sacré Coeur ?" BART, *Europolis*: 97).

În concluzie, se poate afirma că scriitorii români din secolul al XIX-lea au impus în româna literară o manieră de exprimare modernă bazată pe imitarea construcţiilor frazeologie din franceză. În concepţia acestora, calchierea expresiilor şi a locuţiunilor frazeologice din franceză era o modalitate de a utiliza într-o anumită măsură materialul lingvistic românesc imitând modele franţuzeşti, adaptabile limbii române. Această tendinţă a fost continuată şi de unii scriitori români din secolul al XX-lea.

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

SURSE

BARANGA, Aurel, *Jurnal de atelier*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978.
BART, Jean, *Europolis*, Bucureşti, Editura Minerva, 1980.
BASSARABESCU, I. A., *Pe drezină*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.
BOGREA, Vasile, *Sacra via*, Cluj, Editura Dacia, 1973.
BOLINTINEANU, Dimitrie, *Călătorii*, II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.
BRĂESCU, Gh., *Toasturi cazone*, Timişoara, Editura Facla, 1985.
BUJOREANU, I. M., *Mistere din Bucureşti* în *Pionierii romanului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.
CARAGIALE, I. L., *Opere alese*, vol. I, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1972.
CARAGIALE, I. L., *Restituiri*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986.
CĂLINESCU, George, *Corespondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1977.
CIOCULESCU, Şerban, *Aspecte literare contemporane*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.
CODRU DRĂGUŞANU, Ion, *Peregrinul transilvan*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.
DAN, Sergiu, *Dintr-un jurnal de noapte*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1970.
MUŞATESCU, T., *Scrieri*, vol. I, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.
NEGRUZZI, Costache, *Păcatele tinereților*, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.
PETRESCU, Cezar, *Calea Victoriei*, Bucureşti, Editrua pentru Literatură, 1957.
PETRESCU, Camil, *Patul lui Procust*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.

BIBLIOGRAFIE

Eliade, Pompiliu, 2000, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Epure, Violeta-Anca, 2015, „Instrucția și educația în Principatele Române prepașoptiste. Observatori și aporturi franceze din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea până la 1821 (I)", *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 7, p. 411–430.
Franolic, Banka, 1975, *L'influence de la langue française en Croatie d'après les mots empruntés. Aspects socio-historiques*, Paris, Nouvelles Éditions Latines, p. 8–20.
Goldiş-Poalelungi, Ana, 1973. *L'influence du français sur le roumain*, Dijon, Les Belles Lettres.
Iordan, Iorgu, 1947, *Limba română actuală. O gramatică a ... greşelilor*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Socec & comp.
Morawski, J., 1928, „Des mots français en polonais: voyelles finales et ə atone", *Revue des études slaves*, tome 8, fascicule 3–4, p. 178–193.
Stanciu-Istrate, Maria, 2006, *Calcul lingvistic în limba română (cu specială referire la scrieri beletristice din secolul al XIX-lea)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Unbegaun, Boris, 1932, „Le calque dans les langues slaves littéraires", *Revue des études slaves*, Tome 12, fascicule 1–2, p. 19–48.
Vankov, Ljubomir, 1967, „Les éléments français en bulgare", *Revue des études slaves*, Tome 46, fascicule 1–4, p. 109–125.

SIGLE

DÎLRV: Gheorghe Chivu, Emanuela Buză şi Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1994.
DNDR : Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucureşti, 1893–1895.
VVPR: J. A. Vaillant, *Vocabular purtăreț rumânesc-franțozesc şi franțozesc-rumânesc*, urmat de un mic vocabular de omonime, Bucureşti, 1839.

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE MODERNISATION OF THE ROMANIAN PHRASEOLOGY DURING THE 19Th CENTURY

(Abstract)

Romanian writers of the nineteenth century imposed a modern expression in literary Romanian language based on the imitation of French phraseology. In their conception, the imitation of French expressions and phrases was a way to use the Romanian linguistic material according to French models, adaptable to the Romanian language. This trend was continued by the Romanian writers of the twentieth century.

Cuvinte-cheie: frazeologie, româna modernă, influenţa franceză, limba literară.

Keywords: phraseolgy, modern Romanian, French influence, literary language.

Universitatea din Bucureşti
liviu.groza@litere.unibuc.ro

BDD-A30969 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:11 UTC)